

Алымкулов Б.Н.

“МАНАС” ЭПОСУНДАГЫ ПАТРИОТТУУЛУК

Алымкулов Б.Н.

ПАТРИОТИЗМ В ЭПОСЕ “МАНАС”

Alymkulov B.N.

PATRIOTISM IN THE EPIC “MANAS”

УДК : 008

Макалада, Манас эпосунун баалуулугу, патриоттуулукка тарбиялоочу адеп-ахлак жөнүндө айтылат. Эпостогу элдин жашоо турмушуна байланыштуу накыл сөздөр, эл-жерди көздүн карегиндей сактоо зарыл экендиги Ата журтка болгон сый-урматты арттырат. “Манас” эпосунда көптөгөн башка маселелер менен бирге мекенчилдик маселеси негизги темалардын бири болуп эсептелет. Мекен темасы көптөгөн багыттардын изилдөө объектисине айланып, ар бир доордо өз актуалдуулугун жоготпой келет.

Негизги сөздөр: патриоттук дух, “Манас” эпосунун көөнөрбөс мурас, Ата-журт, мекенди сактоо, руханий дүйнөтааным, тарыхый-этнографиялык маалыматтар, кыргыз элинин энциклопедиясы.

В статье излагается ценность эпоса “Манас”, а также мораль, призывающая к патриотизму. Нравственные учения, связанные с жизнедеятельностью народа призывает молодежь к неуклонной защите отечества и обогащает чувством патриотизма. Наряду со многими вопросами, тема патриотизма является основной частью эпоса. Такие понятия как родина, отечество являются объектами многих исследований и считаются актуальными во все времена.

Ключевые слова: патриотический дух, эпос “Манас” - бесценное наследие, родина, защита отечества, духовный клад, историко-этнографические данные, энциклопедия кыргызского народа.

In article epos value Manas, also morals which calls for patriotism is stated. The moral doctrines connected with activity of the people are called by youth for steady protection of the fatherland and enriches feeling of patriotism. In the epos, along with many questions, the subject of patriotism is the main part of the epos. Such concepts as the homeland, the fatherland are objects of many researches and are considered actual at all times.

Key words: patriotic spirit, the epic “Manas” - a priceless heritage, homeland defense of the fatherland, the spiritual treasure, historical and ethnographic data, the encyclopedia of the Kyrgyz people.

“Манас” эпосу элибиздин көлөмдүү чыгармаларынын бири. Эпостон кыргыз элинин жана ага канаатташ жашаган башка элдердин тарыхын, наркнасилини, баалуулуктарын, терең философиясын табууга болот. Бул чыгарманы жөн жерден кыргыз элинин энциклопедиясы деп аташпайт. Анткени эпос руханий казына болуп саналат.

“Манас” эпосунда көптөгөн башка маселелер менен бирге мекенчилдик маселеси негизги темалардын бири болуп эсептелет. Мекен темасы көптөгөн багыттардын изилдөө объектисине

айланып, ар бир доордо өз актуалдуулугун жоготпой келет. Ал эми “Манас” эпосунда жана анын бардык муундарында баш аяк ушул теманын алкагында сөз болот. Изилдөөчүлөрдүн пикирине ылайык, “Мекен” (Ата мекен, Ата журт) жөнүндөгү түшүнүк эпосто жалпы эле кыргыз жери, Талас, Ала-Тоо аркылуу берилет[1. 101]:

Көчө жүрдү Таласка
Таласка жетип конууга,
Ала-Тоону жер кылып,
Бир мураздуу болууга [2.227].

Андан ары “Мекен” түшүнүгү аталардын жери, “киндик кан тамган жер” катары айтылып, элдин аң-сезиминде биротоло калыптанганга чейин көптөгөн мезгил талап кылынып, терминдин мааниси да эволюциялык өнүгүүдө болгондугу айтылат. Байыркы түрктөрдө “аталардын жер-суу деген түшүнүк” болуп, ата-бабалары кайсы жерде жашап, кайсы жердин суусун ичсе, алар ошол жерди ата журт катары эсептешкен. Эпосто “жер-суу” Мекенди туюнткан метафора катары айтылып калган” [1.101]. Маселен:

Жердегени Ала-Тоо,
Ала-Тоону жер кылып,
Ала-Тоолуу кыргызын,
Түбү менен эл кылып [2.238] деп берилет.

Деги эле тарыхка кайрылсак, кыргыз элинин мекени Ала-Тоо экендиги талашсыз. Профессор Ж.Бөкөшовдун пикирине ылайык, “жер суунун кейип-келбети, турум-турпаты, ландшафт анда жашаган адамдын ой-кыялына кайсы бир мааниде таасир этээри, дүйнөкөрүмүнө, турмуш таанымна, каада-салтына из түшүрөөрү азыркы илим үчүн көмүскө сыр деле эмес. Кийинки кезде илимий адабиятка “геофилософия” (Жиль Делез ж.б.) аталган түшүнүктүн кире баштаганы да бекер жерден эмес (Делез Ж., Гваттари Ф.2009). Кыргыз философиясынын тулкусуна да жер суунун деми жана элеси сиңгени талашсыз. Кыргыздын ой-кыялында “тоо” темасы ташка тамга баскандай артыкча орун алганы мунун ачык күбөсү. Кыргыздын “тоолук болумун”, тоолук болуштун онтологиясын аңдап-билиш-кыргыз философиясынын орчундуу вазийпасы”[3.15] деген пикирге кошулуу менен, башкы каарман Манастын дүйнө таанымна да “ата журт”, “мекен” темасы ыйык түшүнүктөрдөн экендигин төмөнкү саптар менен бекемдөөгө болот:

Адырында алтын бар,
Аркайып аткан Ала-Тоо,

Адыры кымбат бел үчүн,
Ак калпак кыргыз эл үчүн [2.249] же
Ала-Тоону көргөндө,
Будурунда бугу бар,
Тектеринде теке бар,
Тоосунда кары бар,
Токоюнда чары бар,
Ошо жан бүткөндүн баары бар [2.80].

Ал эми “Манас” эпосундагы негизги каарман Манас кыргыз элинин патриоту, мекенчил инсаны. Ал мындай мүнөздөмөгө эл эркиндиги, күнкор эместикке күрөш аркылуу гана жетише алгандыгы, кыргыз элинин башын бириктире алгандыгы менен жетише алган. Мындай идея бир эле “Манас” эпосунда эле эмес анын кийинки муундарында да Семетей, Сейтек, Каныйкей, Бакай, Чубак, Сыргак, Айчүрөк, Күлчоро жана башка каармандар аркылуу-өз элин, жерин сүйгөн мекенчил инсандар катары берилет. Алардын эрдик, баатырдык иштери, майтарылбас эрки, кайраттуулук, күжүрмөндүк, өткүрлүк, көсөмдүк сапаттары, элдин кызыкчылыгы үчүн жан аябай күрөшү эпостун негизги идеясын тереңдетип турат. Эпосто элдин үмүт-тилегин, мүдөөсүн, максатын алып жүргөн башкы каарман – Манас. “Үзүлгөндү улап, чачылганды жыйнап”, бытырап тарап бараткан элдин башын бириктирип, өз Ата Мекенине ээ кылуу, элди тышкы жана ички душмандардан коргоо, баскынчыларга каршы күрөшкө баш коштуруу Манастын мекенчилдигинен кабар берет[4.Wikipedia.org/wiki]:

Өлбөй тирүү жүргөндө,
Не мураска жетейин.
Калың кара журт үчүн
Кайран жаным кагылып,
Курман болуп кетейин [2.226] же
Жалгыз жүрүп көбөйдү,
Үзүлүп жүрүп жыйылып,
Жалпы кыргыз кубанды,
Эңгей тартып Манас кан,
Эл коргогон эр болуп,
Эл көбү менен тең болуп,
Арадагы кандарды,
Коргой турган шер болуп [2.238]
Аркайып аткан Ала-Тоо,
Курала конуп, жер кылып,
Куруп кеткен кыргызды,
Курап мыктап эр кылып [2.255]
Таласты күтүп жер кылып,
Ак калпактуу кыргызды,
Эпке кирип эл кылып,
Чачылганын жыйнады,
Үзүлгөнүн улады [2.263].

Мекенди сактоо, коргоо идеясын Манас баатыр жалгыз аткарышы мүмкүн эмес көрүнүш. Ошон-

дуктан анын мекенчилдик табияты анын кырк чоросун тарбиялоодон да көрүнөт:

Кырк чоронун баарысын,
Эр болгун деп сүрөдү.
Атандын көрү кырк чоро,
Кырк чором, кырк жором,
Кыркындын жөнүң кырк башка [2.229] же
Кыйкырып найза сунгула,
Найза кармап топ бузуп,
Дагдыр жетсе окко учуп,
Калың кара журт үчүн,
Чын ажал жетсе өлгүлө,
Бир чымындай жаныңды,
Калдайып жаткан журт үчүн,
Курманга айдап келгиле [2.259]
Калың кара эл үчүн,
Атадан калган жер үчүн
Кан төгүлүп, журт өлүп,
Так ошентип өлгүлө [2.88]

деген саптардан Манас жалгыз гана патриот эмес, кырк чоросун, эли журтун патриоттуулукка үндөгөн, тарбиялаган башкаруучу инсан. Мындай мекенчил инсандар, эл башчылар эли-журттун көксөөсү, үмүт-тилеги, ал доордун алмашуусуна карабастан жана азыркы күндө да актуалдуулугун жоготпой келет. Бул көрүнүш эпосто:

Кырсыгына таң калдым,
Кымбатым Манас келдиңби,
Чаба турган кара кыр,
Белим Манас келдиңби,
Бул жаралган журт үчүн,
Шерим Манас келдиңби [2.234] же
Жыйылып келдиң Таласка,
Бөлүнгөндү уладың,
Чачылганды жыйнадың,
Мына ошондо Ала-Тоо,
Эли менен жер кылдың,
Ак калпактуу кыргызды
Бадирек түрдө эл кылдың [2.238] деп эл өз баасын берет.

Жыйынтыктап айтканда, жаштарды тарбиялоодо, инсандык калыптанууда, мамлекеттин, элдин, улуттун идеясын түптөөдө адамдардын мекенчил болуусуна кыргыз элинин көөнөргүс мурасы болуп саналган “Манас” эпосундагы Манастын образы патриоттук дух берет.

Адабияттар:

1. Манас энциклопедия. Бишкек 1995, 101-бетте
2. Манас Бишкек “Кыргызстан” 1995, 80, 88, 226, 227, 229, 234, 238, 249, 255, 259, 263-беттерде
3. Ж.Бөкөшов Кыргыз философиясы. Бишкек “Бийиктик” 2013, 15-бетте
4. Wikipedia.org/wiki

Рецензент: к.ф.н.,доцент Токтогулова Г.Т.